

Puskás Bernadett Feliratos ikonok a munkácsi püspökség 17. századi emlékanyagában

A 17. század derekán, a történelmi Magyarország északkeleti részén joghatóságában több vármegyét átfogó bizánci rítusú püspökség működött, melynek központja a Munkács-Csernekhegyi kolostor volt.¹ Bár az egyházmegye történetének főbb eseményei ismertek, számos kérdés vár még megválaszolásra a püspökség egyházszervezeti felépítésének alakulásával, liturgikus gyakorlatával és művészetével kapcsolatban.

A püspökség művészetének, történetének kutatásában sajátos gondot jelent, hogy az egyházközségek működésének többé-kevésbé pontos dokumentálása főképp Mária Terézia uralkodása alatt, Olsavszky Mánuel püspök (1743–1767) idejében megfogalmazott rendelkezések nyomán indult meg.² A levéltári kutatások arra utalnak, hogy azt megelőzően, az ikonfestő, templomépítő mesterekkel kapcsolatos adatok elsősorban peres iratokban maradtak fenn. Templomépületek, ikonosztázionok állítására, műhelyek működésére vonatkozó adatok viszonylag ritkák a forrásokban.³ Ezért különösen is jelentős, hogy a művészettörténeti emlékanyagban, az ikonokon a 17. század első harmadától megszorodnak a hosszabb-rövidebb egyházi szláv nyelvű feliratok. Ezek néhol csak a mű készítésének évszámát adják meg, a mester szignatúrájával. Máskor azonban a mű megfestésének körülményeire is rávilágítanak.

A szignálás gyakorlata már az előző század galíciai ikonfestészetében is felbukkan. Azonban a 17. század elejétől szinte jellemző kísérőjévé válik egy-egy műhely gyakorlatának. Az egyik ezt a gyakorlatot példázó festőműhely a Przemysl és Lviv (későbbi nevén Lemberg, majd Lvov) között fekvő galíciai Szudova Visnyában működött.

A 17. század elejére mind a przemysli, mind a lvovi egyházmegyében a városi polgári műhelyek átvették a korábbi kolostori műhelyek vezető szerepét. Az újkori ikonosztázion-állítási gyakorlat olyan keresletet teremtett, hogy a kutatás szerint néhány évtized alatt szinte minden jelentősebb városkában alakult egy kisebb műhely, vagy tevékenykedett ikonfestő mester, aki néhol az ikonok kereteit is maga készítette, tehát fafaragásban is gyakorlott lett. A mesterek kezdetben a helyi igények kiszolgálását végezték, azonban a sűrű műhelyláncolat miatt rövidesen további megrendelések felkutatására is szükség mutatkozott.

A történelmi Lengyelország bizánci rítusú püspökségei már a középkorban is kapcsolatokat ápoltak a Magyarország területén kiépülő munkácsi püspökséggel, vándorpapokat küldtek a felvidéki falvakba. Szórványos adatok határon átnyúló művészeti kapcsolatokra is utalnak. Az egyházközségekben fennmaradt ikonok is galíciai műhelyekből érkeztek. Mivel jelenlegi ismereteink szerint a munkácsi egyházmegyében a 16–17. század fordulója előtt kolostori kör-

nyezetben s inkább szórványosan lehet számolni festők működésével, s a helyi bizánci rítusú közösségek híján voltak polgári központoknak, mecénásoknak, a 17. század elejére sem épülnek ki jelentős önálló műhelyek. Így válik jelentőssé az a mestervándorlás, amely több város irányából indult el. A vándormesterek, vándorműhelyek tevékenysége révén elkészült ikonosztázionok és töredékeik nemcsak a Felvidéken, Kárpátalján, de Máramarosban is fennmaradtak.

Visnya a 17. században Lviv után olyan második élvonalbeli gazdasági és kulturális központtá vált, ahol több, mint tíz céh működött. Egyházközségében itt elsők között szerveződött templomi testvériség a templomi felszerelés megújítása, bővítése gondjainak felvállalására.⁴ A városban tartott vásárok révén a festők ismertsége is szélesebb körben terjedhetett. Talán ez is magyarázza, hogy más festőműhelyek gyakorlatához képest a visnyai mesterek tudatosabban és gyakrabban jegyezték műveiket, és a szignóknak kihangsúlyozták a városhoz való kapcsolatukat. Az ikonokon fennmaradt feliratok szerint a visnyai mesterek tevékenysége 1646–1688 között lendül fel, elsősorban Szudova Visnya környékén, de az ún. Bojkóföldön (Turka környéke) és Kárpátalján is.⁵ A mesterek a Szambir-Turka útvonalon haladtak megrendelések után vándorolva Kárpátalja felé.

A visnyai műhelyből indult Ilia Brodlakovics is, aki Munkácsra érve feltehetően saját műhelyt nyit, s ezt követően munkácsi festőként szignálja ikonjait. Élet-

1. kép. Ilia Brodlakovics: Istenszülő a gyermekkel, Oroszvégről. Ungvár, Kárpátaljai Megyei Boksay József Művészeti Múzeum, ltsz. Ж-800. Fa, tempera, 106 x 80 cm. 1641. Fotó: Hasznos Zoltán

műve csak töredékesen maradt fenn. És, bár más mesetekkel kapcsolatban a kutatás legalább egy-két adattal rá tud világítani a festők személyes életére, Brodlakoviccsal kapcsolatban ikonjain és néhány szűkszavú korábbi szakirodalmi említésen túl szinte semmi ismerettel nem rendelkezünk, holott általánosan elfogadott, hogy ő ezen időszak ikonfestészetének egyik kiemelkedő alakja.

Ilia 1646-ban még Turkán festett egy *Istenszülő oltalma* ikont, amely a lvovi Nemzeti Múzeumba került be, ahol a hatalmas restaurátlan középkori anyag mellett hátrébb szorult és még nem került publikálásra. További ismert, szignált és datált művei már Kárpátalján készültek. Ezek közül négy ikont őriz az ungvári Kárpátaljai Megyei Boksay József Művészeti Múzeum. Mindegyikük a Munkács környéki Oroszvégről származik. Oroszveg első templomának említése 1692-ből való, majd 1730-ban Szent Mihály titulusát is lejegyzik.⁶ Az itteni ikonjain a mester néhol visnyai, néhol már munkácsi festőként jegyzi magát.

A legkorábbi keltezésű az *Istenszülő a gyermek Jézussal* ikon, amely az ikonosztázion egyik Alapképe lehetett (1. kép). Az ikon baloldalán lent a háttéren olvasható a cirill betűs aláírás és cirill betűjelekkel megadott évszám: „Ilia munkácsi festő 1641.” Ez egy hagyományos kompozíciójú Hodigitria, Útmutató Istenszülő-ábrázolás, amelyen a félalakos Mária mutató jobbja a Gyermekre mutat, mint az egyedül üdvözítő útra. A klasszikus kánon ugyanakkor a korszak legkorszerűbb nyelvezetén fogalmazódik meg. Reneszánsz háttérmustra előtt látható a félalak. A festésmódot pontos vonalvezetés, valós arányrendszer, tónusozó színhasználat jellemzi. Finoman kidolgozott Mária fejét a maforion alatt fedő fátyol, az arc, a kezek plasztikus megjelenítése, a ruházat redőzete. Az ara-

2. kép. Ilia Brodlakovics: *Szent Mihály arkangyal gyülekezete*, Oroszvégről. Ungvár, Kárpátaljai Megyei Boksay József Művészeti Múzeum, ltsz. Ж-802. Fa, tempera, 102 x 80,5 cm. 17. század közepe. Fotó: Hasznos Zoltán

3. kép. Ilia Brodlakovics: *Szent Mihály arkangyal*, Oroszvégről. Ungvár, Kárpátaljai Megyei Boksay József Művészeti Múzeum, ltsz. Ж-803. Fa, tempera, 102 x 80,5 cm. 17. század közepe. Fotó: Hasznos Zoltán

nyozott háttérret reneszánsz vésett brokátmustra díszíti.

Az ugyancsak Oroszvégről származó *Mihály arkangyal gyülekezete* ikont ugyancsak „Ilia Brodlakovics festő” szignálta (2. kép). A 17. század közepére datálható ikon képtábláján egyszerű profillozású, ráerősített keret fut körbe, amelyen belül jellegzetes reneszánsz festett keretmező látható. Íves mezejében az Emmanuel Jézust szférában felmutató Mihály arkangyal, mellette Gábor és Ráfáel arkangyalok és a mennyei erők gyülekezetének egészalakos zárt csoportja látható. A festett keret alsó részén volt olvasható egykor az adományozók neve („...ilkusin és felesége”).

A megkopott szignó szerint „Ilia Brodlakovics visnyai mester” festette a harmadik oroszvégi ikont is.⁷ Festett keretén fent az ábrázolás megnevezése olvasható: „Szent Mihály arkangyal, a mennyei erők fővezére” ikonja (3. kép). A kivont karddal álló arkangyal szinte kilép ki a képmezőből.⁸ A beállítás korabeli liturgikus könyvek metszetein lett ismertté, azonban az a lendület, amely Brodlakovics ikonján figyelhető meg, máshol nem ismétlődik meg. Lent a kereten adományozási felirat töredéke maradt fenn: „... (Mihály) archisztratégosz képmását... és felesége, P... bűneik bocsánatára.” Még nem lezárt kérdés az, hogy a két Szent Mihály ikon közül melyik lehetett az ikonosztázionon elhelyezett tituláris ikon és milyen funkcióra készülhetett a másik.

Ugyanebből az együttesből maradt fenn egy *Szent Miklós* ikon szintén az egykori ikonosztázion Alapképsorából (1666) (4. kép).⁹ Beállítása, ábrázolásmódja visszafogottabb, rajzosabb a korábbi oroszvégi ikonoknál. Az egész alakos Szent Miklós-ábrázolás mellett lent a felsősáv alatt kétoldalt olvashatók a fel-

4. kép. Ilia Brodlakovics: Szent Miklós püspök, Oroszvágról. Ungvár, Kárpátaljai Megyei Boksay József Művészeti Múzeum, ltsz. Ж-799. Fa, tempera, 110 x 86,5 cm. 1666. Fotó: Hasznos Zoltán

iratok. Balodalt: „Ezt a képet Mária a bűnös készítette 1666. évben,” jobbra: „Ilia Viszenszkij (visnyai) munkácsi festő.”

A közelmúltban először publikált ukrán magángyűjtemények ikonkatalógusában két eddig lappangó Brodlakovics ikon is ismertté vált. A munkácsi időszakban festhette a mester a *Keresztfestítés mellékalakokkal* ikonját, amely festésmódjában a Mihály arkangyal gyülekezete ikonnal mutat rokonságot. Az ikon ismeretlen kárpátaljai lelőhelyről származik (1660?, magántulajdon).¹⁰ A négy szeggel keresztrefeszített Krisztus mellett a három Mária, János evangélista és Longinus látható. A jelenet háttérében kupolás tornyos reneszánsz épületek. Lent szignatúra („Munkácson 166. nove... hó... Ilia Brodl...”) és hagyományos adományozási szövegformula is készült, amely nemcsak az adományozó bűneinek bocsánatát, hanem elhunytjainak lelki üdvét is kiesdi („Ezt az ikont festette isten szolgája Andrej Kovbaszka bűneinek bocsánatáért és elhunyt rokonaiért Bine Dani...”).

Ugyancsak magángyűjteményben őrzik szignált *Krisztus születése* ikonját (5. kép). A festő a nagyméretű ünnepikont nyugati ikonográfiához közelítő Pásztorok imádása jelenetként festette meg. Mária hátamlás trónuson ül, mellette a botjára támaszkodó József, közöttük fonott jászolban, szalmán a bepólyált gyermek Jézus. Az érkező pásztorok sapkájukat levéve, a háttérben lóháton a napkeleti bölcsek közelednek. Az ikon lelőhelyeként Galíciát adták meg további adatok megjelölése nélkül.¹¹ Azonban megállapítottuk, hogy a kép alján nemcsak a festő szignója olvasható — „Ilia Vis... munkácsi festő” — hanem a megfestés helye és ideje — „Munkácson, 1672.” Az ikon így

minden bizonnyal azzal Zsoltovszkij által 1983 előtt még Irhócon látott és lejegyzett a *Pásztorok imádása* ikonnal egyezik meg, amelyet a későbbiekben elvesztettek tekintettek.¹²

Ilia Brodlakovics tehetséggel párosuló képzettsége révén nemcsak a munkácsi egyházmegyében tevékenykedő mesterek közül tűnt ki, a nagyobb galíciai városok vezető ikonfestőivel is felvehette a versenyt. Ikonjainak festői felfogásában azonban bizonyos eltérések figyelhetők meg. *Szent Miklós*-ikonja grafikusabb kivitelezésű. Viszont festőien, reneszánsz szellemenben ábrázolja az alakokat a *Szent Mihály arkangyal*, és az *Istenszülő* ikonjain. A különbségek valószínűleg azzal magyarázhatók, hogy a nagyszámú megrendelés teljesítése során a mester ügyes kezű segédet alkalmazhatott.

A mester több ikonja lappang, csak szakirodalomból ismertek felirataik is. A kutatás megemlíti még egy egykor Irhócon őrzött Ilia által szignált ikont a téma megjelölése nélkül, „Ezt az ikont Isten szolgája Szimko Csol és felesége Kalina vette Munkácson 1677. június 8 (?)-án. Ilia festő.”¹³ A ruszkói *Trónoló Krisztus* ikon (1666.) részletező feliratának megfogalmazása a munkadíjat és a fizetés határidejét is rögzítette, hozzájárulva a korabeli fizetési módok megismeréséhez: „Ezt az ikont Sztehun és fia, Iván és Iván felesége Mária vették bűneik bocsánatára.” Továbbá baloldalt: „Mi Sztehunok: Iván és apám és feleségem, Mária ezt az ikont örök üdvösségünkre vettük Ilás (Illés) cimborától munkácsi festőtől, adtunk érte egy kandisznót. Ily módon egy másikat ősszel tartozunk adni, hogy 6 aranyat érjen, és ha nem adnánk disznót, pénzben tartozunk megadni a 6 aranyat a megbeszél Szent Mihály gyülekezete napján ugyanez 1666. évben.”¹⁴

5. kép. Ilia Brodlakovics: Krisztus születése (Pásztorok imádása), Irhócról. Magángyűjtemény. Fa, tempera, 74,5 x 58,6 cm. 1672

További Brodlakovics-ikonokat őriznek a nagybányai Múzeumban (*Keresztrefeszítés*, 1671, *Három egyházatya*).¹⁵ A Munkácson műhelyt nyitó mester így a visnyai mesterek közül talán a legtávolabbra jutott el megbízásai nyomán.

Ebben az időszakban a templombelső képi rendjében változatlanul meghatározó szerepű az ikonosztázion. Már négy ikonsorból áll, lent jelenetes predellákkal, fent Keresztrefeszítés csoporttal. Ikonjai nem készülhettek el mindig egyszerre. Emellett a templomhajóban Krisztus szenvedéseit és az Utolsó ítéletet ábrázoló nagyméretű ikonokat is elhelyeztek. E három feladat, majd az ehhez társuló falkép-készíttetés igénye számos mesternek adott munkát.

A helyi kereslet és számos egyházközség szűkös anyagi lehetőségei miatt Brodlakovics mellett a munkácsi egyházmegyében megrendeléshez jutottak más Visnyáról származó mesterek is. Ezek magyarországi tevékenységét is feliratos ikonjaik igazolják. A visnyai műhelyhez különböző képzettségű mesterek kapcsolódtak. Egyes ikonok komolyabb mesterségbeli tudásról tanúskodnak, mások inkább a naiv népi ikonfestészethez körébe sorolhatók.¹⁶

Tyuskán egy 17. századi *Krisztus szenvedései*-ikont írtak le, melyen *Sztefán* visnyai festő kézjegye szerepelt.¹⁷ Ungváron az ismeretlen helyről származó *Keresztrefeszítés*-ikont *Hrickó* festő jegyezte „Isten 1656. évében Hrickó festette Visnyáról” (Ungvár, Kárpátaljai Megyei Boksay József Művészeti Múzeum).¹⁸

Brodlakovics Mihály kortársai között találjuk az ugyancsak Visnyáról származó *Jackó* mestert, aki ugyancsak kedvelte a feliratok alkalmazását. Domasiánán az *Utolsó ítélet* ikon ószláv nyelvű megsérült felirata arról kezdi a beszámolót, hogy „Az Úr 1656. évében készítette a sokvétkű Jackó mester Visnya lengyel városból, amikor háború volt a kozákokkal és a lengyelek és a svéd és Moszkva...”¹⁹ Ugyanez a mester így feliratoz egy Kárpátaljáról származó *Keresztrefeszítés*-ikont: „Ezt az ikont Lázár áldozópap csináltatta egészségéért és szülei bűneinek elengedéséért Isten 1656. évében Jackó festő Visnyáról” (Lvov, Képtár).²⁰ A kutatás ugyanennek az ikonfestőnek tulajdonítja *Fegyá Sztefanikuv* halotti ikonportróját (1668. Lvov, Nemzeti Múzeum). Az ikon az elhunyt kislányt a szüzek temetési hosszú fehér ruhájában, fején koszorúval ábrázolja amint imádkozó kéztartással fordult az Istenszüllőhöz. A kép felirata megemlékezik arról, hogy „Ezt az ikont Isten szolgája Szemion Sztefanikuv készítette, kislányát Fegyát, aki elment erről a világról az Atyaisstenhez négyéves korában az 1668. évben, akinek adj Uram Istenem örök nyugalmat.”²¹ Jackó festő ikonjain a népi mesterek munkáinak kötetlensége a visnyai festők mesterségbeli gyakorlottságával párosul.²²

Brodlakovics kései munkásságával párhuzamosan is érkeznek újabb visnyai mesterek Kárpátaljára: *Ioann* (*Iván*) (*Keresztrefeszítés* mellékalakokkal Szuchán: „Isten 1678. évében Ioan visnyai festő.”)²³

A 17. század utolsó negyedére a szignálási gyakorlat egyre általánosabbá válik a Lengyelországból érkező

mesterek esetében. Iván Scsireckij Mosztiszkiából költözött át először Przemyslbe, majd innen indult megrendelések teljesítésére.²⁴ Szuchán az ikonosztáziont készítették el általa, amint ez egy feliratról is kiderül („A Przemyslből való Iván Scsireckij festő által”).²⁵ Az egykori együttesből csak töredékek ismertek. Az 1679. évvel jelölt predella-képek tartalmukban az Alapképsorban szokásosan álló négy ikonhoz, Szent Miklós, Mária, Krisztus és a templom tituláris szentje Keresztelő János ikonjához kapcsolódnak: *Szent Miklós ereklyéinek átvitele Myrából Bariba, Barlanglakó Szent Antal és Teodóz* – a kijevei Lavra Mária-jelenés utasítását követő alapítói –, *Ábrahám áldozata*, mint a krisztusi áldozat előképe, és *Keresztelő Szent János fejevétele* jelenetek. A kompozíciók ugyanakkor a szenteket korszerű módon, aktualizálva, 17. századi viseletben és környezetben ábrázolják.

A munkácsi püspökség már a középkorban is szoros kapcsolatokat ápolt az északi és déli bizánci rítusú szomszédos egyházmegyékkel. A bizánci hagyományt követő, ugyanakkor sajátos, közép-európai felfogású és megfogalmazású posztbizánci művészeti iskola jött létre e területen. A 17. század a munkácsi püspökség történetében újabb kulcsfontosságú időszak, hiszen ez az ungvári egyházi unió (1646) előkészítésének és fokozatos térhódításának az időszaka, amikor a helyi egyház megtartva egyházfegyelmű, liturgikus gyakorlatát kinyilvánítja egységét Rómával. A 17. század elején a késő középkorban bekövetkezett válságidőszak után az egész posztbizánci világban új látásmód jelei tűntek fel. A késő reneszánsznak megfelelő szemléletmód nyilvánul meg a korabeli templomépítészetben, belső berendezésükben. Ebben a folyamatban a galíciai görög katolikusok gyorsan polgárosodó városaik révén a régióban élen jártak. A munkácsi püspökségben különösen a galíciai kapcsolatok révén meglehetősen gyorsan terjedt el az új szemlélet, aminek a korszak ikonfestészetében számos példáját láthatjuk.

A korszak ikonfestészetének főképp ikonográfiai vonatkozásban érdekes ikonjai között több szempontból is jelentősek a visnyai mesterek, és köztük Brodlakovics művei. Egyrészt a reneszánsz díszítő elemek, itáliai brokát-háttérmutra alkalmazásában, a térbeli megjelenítésre való törekvésben, és nem utolsósorban a kedvvel alkalmazott szignálási gyakorlat révén új időszakot példáznak, a reneszánsz megjelenését a helyi posztbizánci művészetben. Másrészt, a lejegyzett adományozási felirataikból számos adalék olvasható ki a korszak megbízói gyakorlatával, munkaszerződésével kapcsolatban, így pótolják némiképp a hiányzó levéltári forrásokat. A 18. századra a visnyai műhely festői felfogását helyi mesterek vitték tovább, azonban a szignálás korábbi gyakorlata abbamarad.

Jegyzetek

- 1 Ld. bővebben HODINKA Antal: *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*. Budapest, 1909; PIRIGYI István: *A magyarországi görög katolikusok története*. I–II. Nyíregyháza, 1990.

- 2 PIRIGYI István: *A munkácsi püspökség története Parthén Pétertől De Camillis János József püspökig*. In: *Máriapócs 1696 – Nyíregyháza 1996. Konferencia a máriapócsi Istenszülő-ikon első könnyezésének 300. évfordulójára*. Nyíregyháza, 1996. 15–29.
- 3 АЛЕКСАНДРОВИЧ, В.: *Система малярських осередків західноукраїнських земель XVI–XVII століть*. In: *Другий міжнародний конгрес українців*. Львів, 22–28 серпня 1993 р. Доповіді і повідомлення. Історіографія українознавства, етнологія, культура. Львів, 1994. 198–205.
- 4 ІСАЄВИЧ, Я.: *Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст.* Київ, 1966. 19.
- 5 ДРАГАН, М.: *Українська декоративна різьба XVI–XVIII ст.* Київ, 1970. 95.
- 6 СИРОХМАН, М.: *Церкви України, Закарпаття*. Львів, 2000. 173.
- 7 A Mihály arkangyal-ikon felirata töredékes, Otkovics 1660-as dátumot ad meg hozzá.
- 8 ОТКОВИЧ, В.: *Народна течія в українському живопису XVII–XVIII ст.* Київ, 1990. 93.
- 9 Ld. PUSKÁS V.: *Kelet és Nyugat között. Ikonok a Kárpát-vidéken a 15–18. században*. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában. 1991. július–szep-tember. (Kiállítási katalógus) Budapest 1991. Kat. 19–22.
- 10 СИДОР, О.: *Давня українська ікона із приватних збірок*. Київ, 2003. 108, 324.
- 11 СИДОР, 2003. 324.
- 12 Ld. ЖОЛТОВСЬКИЙ, П.: *Художнє життя на Україні в XVI–XVIII ст.* Київ, 1983. 118.
- 13 ЖОЛТОВСЬКИЙ, 1983. Uott.
- 14 EGYKOR M. O. Korin gyűjteményében, Moszkva. Ld. *Історія українського мистецтва в 6 томах*. Київ 1967–1968. 6. kötet, 1968. 194.
- 15 PORUMB, M.: *Pictura românească din Transilvania (sec. XIV–XVII)*. vol. I. Cluj–Napoca, 1981. 88. Vizsgálatukat, illetve további Brodlakovics ikonok felkutatását még nem zártuk le.
- 16 СВЕНЦЬКА, В.: *Основні етапи розвитку українського малярства XVI–XVIII ст. та відбиття явищ музичної культури в малярських творах*. In: *Українське музикознавство* (Київ), (6) 1971. 224.
- 17 ЗАЛОЗЕЦЬКИЙ В.: *Малярство карпатської України*. Львів, 1925. 137.
- 18 ЖОЛТОВСЬКИЙ, 1983. 126; ДРАГАН, 1970. 95;
- ЗАЛОЗЕЦЬКИЙ В.: *Малярство карпатської України*. Львів, 1925. 137.
- 19 ОТКОВИЧ, 1990. 46.
- 20 ЖОЛТОВСЬКИЙ, 1983. 178.
- 21 *Історія* 1968, 2. kötet. 197; ОТКОВИЧ, 1990. 35.
- 22 ЖОЛТОВСЬКИЙ, П.: *Український живопис XVII–XVIII ст.* Київ, 1978. 45.
- 23 *Історія* 1968, 3. kötet. 197; ОТКОВИЧ, 1990. 86. Feliratát ld. ЖОЛТОВСЬКИЙ, 1983. 132–133. (reprod.)
- 24 Otkovics (Откович, 1990. 85.) a mester tevékenységét még a rybotyczei ikonfestő műhellyel hozza kapcsolatba. Azonban az életére vonatkozó további források révén már kivonható a rybotyczei körből: ALEKSANDROWYCZ, W.: *Rybotyczi ósrodek malarski w drugiej połowie XVII wieku*. In: *Polska-Ukraina, 1000 lat sąsiedztwa*. T. 2. Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu kulturowym i etnicznym. (red. S. STĘPIEŃ) Przemyśl 1994., 341–350. АЛЕКСАНДРОВИЧ, В.: *Закарпатський напрям діяльності західноукраїнських малярів другої половини XVII ст. як результат розвитку мистецької ситуації у львівсько-перемиському історико-культурному регіоні*. In: *Культура Українських Карпат: Традиції і сучасність*. Матеріали міжнародної конференції. Ужгород, 1994. (289–299). 295.
- 25 САХАНЕВ, В.: *Новый карпаторусский эпиграфический материал*. In: *Науковий Збірник Т-ва Просвіта, IX* (1932). 74.

Иcônes avec inscriptions dans l'éparchie de Munkács au 17ème siècle

Au milieu du 17ème siècle plusieurs maîtres ambulants sont arrivés dans l'éparchie du rite byzantin de Munkács pour répondre aux besoins grandissants d'installation et de peinture de nouvelles iconostases. Parmi eux, des peintres issus de l'atelier très populaire de la ville de Sudova Vychnia, dont le maître le plus qualifié Ilia Brodlakovitch vint s'établir à Munkács, signa dès lors précisément ses icônes en qualité de maître de Munkács.

Les icônes réalisées à cette époque suscitent l'intérêt à plusieurs titres. D'une part, elles sont remarquables par leurs signes stylistiques de la Renaissance. D'autre part, les inscriptions relatives à leur donation sont également importantes en tant que sources de connaissance des circonstances de la commande d'une icône pendant cette période.